

Valahányszor meghallom...

Valahányszor meghallom, vagy leírva látom a fogalmakat: *tudós tanár*, *tudós könyvtáros*, mindig egykori középiskolai osztályfőnököm és magyartanárom jut eszembe, aki nem mellesleg a gimnázium könyvtárosaként is tevékenykedett. Szó nincs róla, hogy ő maga bármilyen módon is ambicionálta volna e titulusok bármelyikét, csakhogy már eleve, életkoránál fogva is egy korábbi, úgy nevezném, *lateiner*, *deák*os műveltségű tanárgenerációhoz tartozott, amely társadalmi réteg nimbuszát és respektusát az idők során felhalmozódott közösségi tapasztalat teremtette meg. Szokták mondani, *született tanár* (és könyvtáros) volt, csillapíthatatlan hivatástudattal. Az óráin (lévén elsősorban magyar-latin-görög szakos tanár), mondhatni, szinte az irodalmon belülről beszélt (bár semmi néven nevezendő szépirodalmi, esetleg irodalomtörténeti, netalán más tudományterület vagy művészeti ág vonatkozásában megjelent könyvről, tanulmányáról, cikkéről, egyéb írásművéről nem volt tudásunk); a hangjában pedig a tanári szólam és a tiszteletet parancsoló klasszikus műveltséganyag mellett ott rejtett az otthonosság és a természetesség. Lelkiségenek és ebből fakadó pedagógiájának eszménye és lényege egyfajta okos szigor, mégis szeretettel, érzelmekkel átszőtt magatartás; tisztelet valamennyi embertársa és tanítványa, a teremtés minden értéke iránt; egy magától értetődő bensőséges közvetlenség, amellyel a maga szerepében szerényen, de tevékenyen igyekszik előmozdítani a közösség javát. Esetében ez még kiegészült a mérhetetlen és olthatatlan tudásvágygal, az élet, a tudományok és a művészetek mindmegannyi ágoga iránt; minden elérhető ismeretet befogott, magába szippantott, olyanokat is, amelyek olykor köszönő viszonyban sem voltak választott szakterületével. Komoly szakmai, de akár egy-egy nívós társasági beszélgetés során sem nagyon kerülhetett szóba olyan téma, amiben őt „meg lehetett volna fogni”. Minden megszólalásában, a folyamatban lévő diskurzus tárgyában tett kijelentései, megállapításai mögött a műveltséggel megtámogatott gondolkodást lehetett érezni. Nevezett generáció jelesei között nem számított fehér hollónak az olyan tanár kolléga, aki fejből (betéve és hibátlanul) el tudta mondani Madách *Az ember tragédiáját*, Arany János *Toldáját* és valamennyi balladáját, a verseit nemkülönben, a teljes Vörösmartyt és Petőfit (de kisebb megszorításokkal élve, tulajdonképpen a kezdetektől a XIX. század végéig, esetleg a XX. század első harmadáig, feléig a teljes kanonizált magyar irodalmat).

Mindezeket csak példázatként hozom fel, mennyire másként is értelmeződött alig három emberöltővel korábban a tanári pálya, a tanár, *mint olyan*, mint *entitás*, egyáltalán: a tanár felkészültsége, személyisége, társadalmi betagozottsága, erkölcsi megbecsültsége. A tudás intézményes megszerzése, birtokba vétele, illetőleg annak továbbadása. Csak példaként említve: a memoriterek hangsúlyozott, de mégsem túlhajtott vagy kizárólagos szerepe az oktatásban; egy mélyrehatóan feldolgozott és értelmezett törzstudás elsajátítása; módszertani biztonság; és persze még szót sem ejtettem a bölcséleti, teológiai, néprajzi, természettudományi, történeti, szónoklati stb. szövegahagyomány birtoklásáról. Nem beszélve az idegen nyelvek ismeretéről. Mainapság, mit tudni (rég rossz lenne, ha valóban így lenne), talán anakronizmusnak számít ilyesmit akár csak fölemlíteni is. Ám bárhogy is csűrjük-csavarjuk persze, a pedagógusok (a könyvtárosokat is beleértve) mindig is a „nemzet napszámosai” lesznek, bármilyen (érában és úzusban) korváltozó perspektívában kerülnek is színre.

A mi osztályfőnökünk, *könyvtárostánárunk* (ezt persze így nem mondtuk, akkoriban a „könyvtárostánár” nem volt még bevett fogalom, nem szerepelt a humántudományok *terminus technicus*aként) diákjai nemzedékeit ejtette ámulatba fejében hordott mérhetetlen mennyiségű és pontosságú szövegismeretével, a magyar és idegen nyelvű memoriterek garmadájával. Nyilván ez volt műveltsége döbbenetes hatása, azonnal felismerhető, nem megkérdőjelezhető, leglátványosabb része. Erről volt híres, ez volt széles környezetében közkedvelt és nagy becsben tartott személyiségének *differentia specificája*. Vagy talán mégis inkább úgy kellene mondanom: ez volt műveltsége *sine qua nonja*, amiben már-már utolérhetetlennek gondoltuk. Ennek (és más hasonló „csudás” dolgoknak) bizonyosságául is szándékozom a későbbiekben néhány példatörténettel előállni.

Szeretetünket, diákjai feltétlen elismerését és ragaszkodását azonban bonyolultabb összetevők miatt érdemelte ki ez a varázslatos személyiség, ez az intelligens, szellemes, lenyűgöző verbalitással rendelkező szuggesztív ember: játékoságával, bölcsességével, komolyságával, kívülállónak is azonnal érzékelhető mélységes elhivatottságával. Mind-ezen tulajdonságai finoman keveredtek egyéniségében, észrevehetetlenül és bámulatos egységet alkotva jelentek meg pedagógusi működésében. Példának okáért rendíthetetlen elszánással, kibillenthetetlen és megkérdőjelezhetetlen reménységet és ambíciót táplált a rábízott tanulóifjúság szellemi-intellektuális, úgymond, *csúcsra járatását* illetően is. Ez utóbbi mondatot egyáltalán nem szarkasztikus közbevetésnek, frivol tiszteletlenségnek, még csak nem is ironikus kiszólásnak szántam, ugyanis Isaák (*ejtsd: Izsák; régi magyar nemes család Szatmár vármegyében*) tanár úr halálosan komolyan vette magára mért küldetését. A tanítványaival együtt töltött négy gimnáziumi év (egyszer majd kiszámolom, az ő pályájának hányszor négy gimnáziumi éve) során minden idegszálával azon volt, hogy a keze alól kikerülő, matúrát tett növendékei valóban érett, általánosan és szerteágazóan művelt, kultúrát sugárzó emberpéldányokként lépjenek az úgynevezett nagybetűs Életbe. Ebben a tekintetben nem ismert tréfát: magasak voltak az elvárásai, magasra tette a mércét; tulajdonképpen fogalmunk nem lehetett róla, mekkora teljesítménnyel, melyik és milyen szintű tanulmányi versenyről elhozott fődíjjal lehetne őt méltó elismerésre bírni. Nem mintha olykor-olykor ne részesített volna egyikünket-másikunkat szóbeli dicséretben valamilyen kiemelkedő teljesítményért, legalábbis érezte egyfajta megelégedettségét, ám ezek a ritka alkalmak is leginkább újabb impulzusokként hatottak, és további ösztönzésünket szolgálták a még jobb teljesítésre. Az általa kitalált, játékosra tervezett vetélkedőinkben

(leginkább minket, a saját osztályát boldogította-nyuvasztotta ezekkel a vetélkedőkkel) is észrevétlenül, de állandóan és folyamatosan nevelt, tanított.

És most egy röpké időutazás! Akkoriban, a hetvenes évek elején az ország vezetése kiemelt feladatként kezelte az ifjúságpolitikát. Az MSZMP 1970-ben foglalkozott először kimondottan az ifjúság helyzetével, és az 1971-es IV. vagy *Ifjúsági törvényben* foglaltak adták az irányt az országos, de a megyei és helyi ifjúságpolitikának is. Az 1971-es törvénnyel összhangban nyilván kiemelt szerepet kapott a gyermekeket, fiatalokat, kiváltképp a tanulóifjúságot érdeklő kultúra és sport. A szocialista szlogenek pedig tovább erősítették ezt: „Az ifjúság szocialista emberré formálásában kiemelkedő jelentősége van a munkának, a sportnak és a tanulásnak.” Az ifjúságpolitika helyi szinten – így gimnáziumunkban is – a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) erősítését jelentette. Ilyesféle indítatásból adódhatott gyakorta ezen ifjúsági törvénynek osztályfőnöki órákon történő irányított és alapos megvitatása. Egyik ilyen alkalomkor, emlékszem, Isaák tanár úr néhány keresetlen, pontos mondatban összefoglalta a törvény leglényegesebb momentumait, feltárva előtűnk annak mintegy a *kevintesszenciáját* (már ha volt egyáltalán ilyenje), majd hanyag eleganciával közibénk dobta egyik kedvenc játékszerét, mint labdát: a *verspárbajt*.

A dolog nem szólt másról, mint hogy a tanár úr teljesen kiszámíthatatlan időben és helyzetben (persze leggyakrabban kétségkívül a hivatalos tanórák valamelyikén történt ez) egyszer csak elrikkantotta magát: verspárbaj! – majd elkezdett (a külső, beavatlan szemlélőnek kissé nevetségesnek hatóan) szavalni (?). Jellegetes, valamelyest kántáló hangján (nagyon emlékeztetve Babits, a Magyar Rádió Hangarchívumában megőrzött hangjára, amint éppen saját versét, a *Húsvét előtt*-öt mondja; nem, talán mégis inkább az *Esti kérdés*-t recitálja azon a régi felvételen) elkezdett mondani tehát egy közismert verset, teszem azt, Juhász Gyula: *Tiszai csönd*-jét: „Hálót fon az est, a nagy, barna pók, / Nem mozdulnak a tiszai hajók. / Egyiken távol harmonika szól, / Tücsök felel rá csöndben valahol. / Az égi rónán ballag már a hold: / Ezüstöse a tiszai hajók. / Tüzeket raknak az égi tanyák, / Hallgatják halkán a harmonikát. / Magam a parton egymagam vagyok, / Tiszai hajók, néma társatok!” – Nem mondta végig, néhány versszakig csupán, ezenközben az osztály egyöntetűen talpra serkent, zaj nélkül felállt (ez elengedhetetlen része volt a játéknak), mindannyian szinte vigyázz állásba merevülten vártuk, vajon kire mutat majd az osztályfőnök íráshoz szokott (mindenféle tanári adminisztráció, ügyvitel és bürokrácia) göcsörtös uja a folytatáshoz. Nem, nem a megkezdett verset kellett továbbmondani, a kiválasztott személy kénytelen volt újat kezdeni, egy másikat, az sem volt baj, ha *in medias res* csapott a húrok közé, de a deklamált (és nem csak úgy, orr alatt elmormogott) idézett soroknak mennyiségre is eléggé számottevőnek, tetemesnek kellett lennie, hogy kétség se merülhessen fel az egyén tárgyismeretét illetően. Úgyhogy minden további nélkül jöhetett válaszként, ríposztként például: Petőfi Sándor *Szveget szeggel* című verse, vagy annak részlete: „Atugortam a palánkon - / Átesém! / Hogy megíngott bele májám / És vesém. / S nem elég ez; szomszéd bácsi / Rajtakap, / S akkor jött még a valódi / Haddelhadd. / Én teremtőm! mért is értem / E napot? / Megrakott, hogy minden csontom / Ropogott. / Nesze, mondta, nesze másik, / Harmadik! / És a mindentudó tudja / Hányadik.” – Mire föl ráfelelt valaki, rámutatással meginvitált párbajképes személy, mondjuk, Arany János *Toldjának Első énekéből* való részletével: „Itt van immár a had, Laczfi nádor bada, / Itt kevély hadával Laczfi Endre maga; / Délcegen megüli sárga paripáját, / Soké nehez aranybím terbeli ruháját; / És utána nyalka, kolsagos legények, / Tombolván alattok cifra nyergű ménék: / Nézi Miklós, nézi, s debogy veszi észbe, / Hogy a szeme is fáj az erős nézésbe.” – Ám hogyan is hagyhatná ezt annyiban a következő meg- és felszólított; tán birkamód túrné

csak el az arcába dobott kesztyűt? Nem, ez megengedhetetlen. Ha háború, hát legyen háború, amint azt már Tinódi Lantos Sebestyén is megéneklé: „*Summáját írom Egőr várának, / Megszállásának, viadaljának, / Szégyömvallását császár hadának, / Nagy vigaságát Ferdinánd királnak. // Urak halhatok szép csuda dolgot, / Mint az Úristen ada vigasgot, / Mutat hozzátok irgalmasságot, / Az pogánokon álla bosszúságot.*” – Emlékszem, akkoriban találtam meg magamnak Weöres Sándor költészetét, így, amikor én következtem sorra a játékban, kezdésként mindig az ő valamelyik, már tökéletesen elsajátított (álomból felébresztve is tudott) versével rukkoltam elő. Mondjuk, a *Valse triste*-vel: „*Hűvös és öreg az este. / Remeg a venyige teste. / Elhull a szüreti ének. / Kuckóba bújnak a vének. / Ködben a templom dombja, / villog a torony gombja, / gyors zúporok sötétén / szaladnak át a réten. / Elhull a nyári ének, / elbújnak már a vének, / büvös az árny, az este, / csörög a cserje teste. / Az ember szíve kívásik. / Egyik nyár, akár a másik. / Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég. / Ljuka és fagyos az emlék. / A fákon piros láz van. / Lányok sírnak a házban. / Hol a szádról a festék? / kékre csípiék az esték. / Mindegy, hogy rég vagy nem-rég, / nem marad semmi emlék, / az ember szíve vásik, / egyik nyár, mint a másik. / Megsörren a cserje kontya. / Kolompol az ősz kolompja. / A dér a kőkényt megeste. / Hűvös és öreg az este.*” – És ez így ment hosszasan, folyamatos koncentrációban, izgatottan egymásra mutogatva, hogy ki legyen az, aki folytassa; nyilván a szerencsén is múlt aztán, hogy ki maradt végül talpon (akire kevesebbszer mutattak, jobban megőrizhette municióját a végjátékra), ki a legény a gáton, ki az, aki a végsőig *nem bír kifogni* a megtanult, fejben tartott, felidézhető versekből. Aki többszöri alkalommal vétett, vagy kukán csöndben maradt, már ültetett is vissza a helyére, mert azonmód kiesett a játékból.

Elsős és másodikos korunkban, emlékszem, még népdalszövegek, ritkábban népbalлада részlete is elfogadottak voltak mentségül és segítségül a versenyben maradáshoz. Általában a legismertebb, még általános iskolában megtanult népdalok (népballadák) voltak ezek, de így, sok év után is boldogság visszaidézni, felsorolni őket: *A csitári hegyek alatt; Csillagok, csillagok; Elindultam szép hazámból; Erdő, erdő de magos ...; Este van már, késő este; Hidegen fújnak a szelek; Indulj el egy úton; Két út van előttem; Látod-e, babám; Lement a Nap a maga járásán; Megkötöm lovamat; Megrakják a tüzet; Megyen már a hajnalszűz; Ó, mely sok hal; Tavaszí szél vizet áraszt; Tiszán innen, Dunán túl; Zöld erdőben, zöld mezőben.* És igen, a népballadák is; ne gondolja senki, hogy ő aztán egyet sem tudna felidézni, mert ezt például biztosan mindenki ismeri: „*Tízönkét kőmjés eszszetanakodott, / Magos Déva várát hogy fölépíténék, / Hogy fölépíténék fél véka ezüstér, / Fél véka ezüstér, fél véka aranyér. / Déva városához meg is megjelöntek, / Magos Déva várhoz hozzá is kezdőttek, / Amit raktak délig, leomlott estére, / Amit raktak estig, leomlott röggelre.*” Igen, igen, a *Kőműves Kelemenné (A falba épített asszony)*.

Egyetlen kivételes alkalomkor, még elsőben, a *Miatyánkot* is elfogadta a tanár úr, egyik lelkes, veszíteni nem tudó osztálytársunktól, aki korábban, valahányszor kiesett a versenyből, mindannyiszor sírva fakadt. E jeles alkalomkor persze kitört az osztályban a fékevesztett röhögés (v. ö. Karinth); aki idegen éppen akkor nyitott volna ránk az osztályteremben, biztosan otromba blaszfémianak gondolta volna el a jelenetet így kontextusából kiragadottan; nem lévén tisztában az előzményekkel. Ám, ha mondjuk, egy éppen akkor, véletlenül arra bókklászó tanfelügyelő talál beköszönni hozzánk (egy politikailag, ideológiailag keményvonalas, dogmatikus-ortodox, doktriner, *még a moszkvai emigrációból*); belecsöppenne obskúrus szeánszunkba; hát, nem szívesen lettem volna (ez így most elég hülyén fog hangzani) a saját helyünkben. Csakhogy az idő előrehaladtával, harmadik-negyedik osztályosokként már soha nem juthattunk dűlőre egymással; el sem érkeztünk

a verspárbaj végjátékáig, nem derülhetett ki egyetlen tanóra alatt (45 perc), hogy ki hát a legjobb, mert a kicsengetéskor még mindig öt-hat ember volt talpon az osztályból.

A dolog persze nem úgy és nem azért működött, merthogy sportot csináltunk volna belőle, ki bír a lehetséges felhozatalból a legtöbb memoritert magába tömködni, hanem hát mi ebben éltünk: versekkel, regényekkel, drámai művekkel keltünk, feküdtünk, leginkább ezekről szólt az életünk. És hát az első szerelmekről, a csókokról... (méz, áfonya).

Ha utánagondolok, ebben az időszakban tanultam meg sok-sok verset kívülről (könnyen és örömmel; máig ebből élek, amikor csak úgy spontán, séróból kell előkapni hamarjában egy idézetet), és tartom jó emlékezetemben életemnek ezt a periódusát.

Hanem, hát a könyvtár!

Tulajdonképpen semmi különös, egy nagy hodály, egy túlméretezett osztályterem, amelyben történetesen nem padok, székek és asztalok, katedra és iskolatábla, hanem könyvekkel zsúfolásig rakott, roskadozó könyvespolcok sorakoznak. No de *miféle* könyvek, és *micso*da könyvespolcok!? Ugyan, hát milyen könyvek lennének; nyilván sok-sok példányban az egymást követő osztályok kötelező és ajánlott olvasmányai. És mitől lennének olyan különlegesek azok a könyvespolcok, egyáltalán, mi lehet az a nem mindennapi a könyvtári könyvespolcokon? Pedig, pedig... Jó, kezdjük a polcokkal. Amíg a gimnázium leánytanulói heti két órában biológia gyakorlati foglalkozásra voltak kötelezve, amelynek keretében számtalan jobb sorsra érdemes béka-úrfi végezte csúfosan a pofás kis boncasztalokon (emlékeim szerint tavaszidőben némi konyhakerti szorgoskodást is magában foglaltak e stúdiumok), addig a fiúknak ugyanezen időkeretek között a fa- és fémmegmunkálás alapjainak csínját-bínját kellett elsajátítaniuk. Így az iskolai könyvtár könyvespolcainak mindvalamelyike a gyakorlati műhelyfoglalkozások áldozatos, végtelenségig precíz és szigorúan ellenőrzött munkálkodásának, ám, mi tagadás, gyötrelmes (Géza szaki bácsi, a szaktanárunk, aki egy militáns jutasi őrmestert mintázott) óráinak végtermékeként kerülhetett rendelt helyére. A könyvállomány zömét valóban a kötelező olvasmányok többpéldányos polcsorai tették ki, de tetemes részt ölelt fel a kényes ízléssel és evidens szakértelemmel válogatott magyar- és világirodalmi (szépirodalmi) anyag, nemkülönben a szakirodalmi, az ismeretterjesztő könyvek kötetei. Nem beszélve a kézikönyvtáru, referenz anyagként szolgáló állományról, amelyben Isaák tanár úrnak köszönhetően (antikváriumi kutakodásai és szerzeményei eredményeként) könyvritkaságok is megtalálhatók voltak.

Könyvtári kisegítő munkára mindig, minden osztályból, mindenki menni szeretett volna (több volt az eszkimó, mint a fóká), ezért volt kénytelen a tanár úr négy főben limitálni az alkalmanként segédkezők létszámát, és egy negyedikes tanuló személyében felelőst kijelölni, aki (*sine ira et studio*) pártatlanul vezeti az előjegyzési füzetet. Szívesen írtam volna, hogy „személyemben jelölte ki ezt a felelőst”, de maradjunk inkább a tényeknél. A könyvtárban tényleg volt minden alkalommal valamiféle, nem is kevés tennivaló (rendrakás, bútorok átrendezése rendezvényhez, könyvek megrukkolása a polcokon, új szerzemények mustrája, *fogdosása* [*autopszja*], beszakozása); mindenkor jó társaságban érezhette magát az ember, és nagy valószínűséggel fölmerült valamilyen érdekfeszítő, megkerülhetetlen, ki- és megbeszéltnivaló téma is. Később, a *sergeben*, konyhai kisegítő munkára vezényelve olykor eszembe jutott az iskolai könyvtár, a könyvtári kisegítő munka, de az már persze egy egészen *más tészta* volt. Oly távol esett a két dolog egymástól, mint II. Endre királyunk mondabeli Makó nevű vitéze (aki keresztesként, a Szentföld felé haladtában, Dalmácia-

ban, amikor előző éjszakai duhaj mulatozás után másnap megébredt, s szemei a távoli Spalató tornyaira révedt, azt hívén...) Jeruzsálemtől.

Történelemtanárunk előszeretettel adott írásban kifejtendő feladatokat, amelyek során minimálisan öt oldalra rúgó kisesszében kellett kifejtenünk a kérdéses tárgyra vonatkozó gondolatainkat. A megjelölt (olykor választható) témák persze okvetlenül igényeltek némely könyvtári kutakodást, mert a történelemtankönyvben fellelhető tananyag szűkössége nem tette lehetővé a tartalom kívánatos terjedelemben történő, kimerítő, részletekbe menő taglalását. Így adódott, hogy egyik alkalommal „*Miért nem volt áruló Görgey Artúr?*” címmel kellett értekezni e sarkalatos történelmi kérdésben. Megjegyzem, a hetvenes évek elején még korántsem volt konszenzus a magyar történelemszótársadalomban Görgey tábornok szerepét, működését illetően; kiélezett, érzelmi-politikai motívumokkal is átszótt viták zajlottak a tárgyban, neves történészek részvételével.

Kézenfekvő volt, hogy osztályfőnököm, Isaák tanár úr segítségét kérjem a felkészüléshez, akinek roppant módon ínyére esett dolgozatom témája, és persze nem volt rest elhalmozni (mintegy elárasztani) a tárgyra vonatkozó szakirodalommal, történeti értekezésekkel, forrásdokumentumokkal. Többek között kézhez kaphattam saját, otthoni magánkönyvtárából Görgey kétkötetes, eredetileg 1852-ben, Lipcsében, német nyelven megjelent emlékiratait, amit Magyarországon először 1911-ben adtak ki, öccse, Görgey István fordításában (természetesen ezt a kiadást kaptam meg); amiről persze a hetvenes évek elejének középiskolai tananyagából tudomásom sem lehetett (!). S amely érdemes és megjelenésre méltó művet csak 1988-ban adták ki újra az Európa Könyvkiadó jóvoltából.

Az olvasóköri összejöveteleinkről kellene talán még beszélnem.

Egymás között csak „olvasóköri összeröfögés”-ként emlegettük ezt a mindenféle szervezeti kereteket nélkülöző találkozóinkat, amelyek helyszínül leggyakrabban az iskolai könyvtár szolgált; az esedékes legközelebbi alkalom időpontjáról is a könyvtár hirdetőtáblájáról volt lehetséges értesülni; és amely parti-zsúrok főatyamestere, aki eme obskúrus széanszokat mindenkor celebrálta, bizony, megint csak Isaák tanár úr volt. Igazság szerint az „alkotóköri” – vagy valamilyen hasonló – tartalommal bíró fogalmat is bele kellett volna foglalni a megnevezésbe, mert igaz ugyan, hogy ezek az összejöveteleink általában kötetlen, spontán beszélgetésekkel indultak, és az együtt töltött idő tetemes részét leginkább friss olvasmányélményeink megosztásával, kibeszélésével töltöttük; máskor egy-egy élő vagy rég elhalt (*bolt költők*) alkotó személyének, esetleg valamely művének fókuszba emelése körüli diskurzussal telt; ám mindig akadt a társaságban saját versét, novelláját felolvasó (az „önjelölt” és „exhibicionista” jelzőt itt most készakarva mellőzöm) reményteli és reménybeli ifjú alkotó is. Olyannyira akadt és került ki társaságunkból ilyen ambiciózus emberpalánta, hogy volt, aki a későbbiekben élethivatásul választotta e művészeti ág, az irodalom *mívelését*, s jó nevű irodalmár vált belőle; aki országos ismertsége és elismertsége ellenére máig megőrizte diákkori szerénységét; (*országos* jó barátom) akivel a héten is beszélgettünk telefonon, mindmáig (lassan ötven éve lesz) tartjuk a kapcsolatot.

Összeröffenéseink felülmúlhatatlan csúcspontja, mintegy kulminációs pontja azonban mindenkor az a játék volt, amikor csalafinta és agyafúrt hívószavakat adhattunk Isaák tanár úrnak, hogy *mondjon rájuk rímet* (találjon hozzájuk saját kútfejéből versrészletet vagy régi veretes prózát, amelyben a megadott szó, esetleg szókapcsolat előfordul). Egyik

ilyen, általam ravasznak elgondolt feladványomra máig emlékszem. Így okoskodtam: a *Himnusz* ezzel a két sorral kezdődik: „Isten áldd meg a’ Magyarit / Jó kedvvel, bőséggel,” – ez, ugye, *istenáldás* kérése. De vajon versbe vette-e valaha valaki az *istenverés* szavunkat. És vajon *tud* erről Isaák tanár úr is? Szinte bizonyosra vettem, hogy most aztán megfogtam az *öreget*. Az „istenáldás”-sal, ha kicsit megerőltetem magam, talán még én is tudok mondani idézetet, de hogy az „istenverés”-sel mondjon bárki is, azt nem nagyon hinném. Mit ad isten, tudott mondani! Kettőt is: „Szörnyű veréssel vert az isten, / de ellene nem vétkezem, / szörnyebben az **istenverésnél** / vert öngyilkos, bús két kezem.” – Kosztolányi Dezső *Az ellenség* című verséből (1911) való az idézet. A másikat, hát, hiszen több mint negyven év eltelt már a történetek óta, sajnos, elfelejtettem. Azért egy-egy nevezetesebb feladványt és annak briliáns megoldását máig megőrizte emlékezetem. Például a *gangosan járás, gangosan lépés* (büszkén, kevélyen járás, lépés) szókapcsolatét: „Látom, hogy a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjok: mert iskolákba és udvarokba küldik; lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket. De a leányok nevelésében nagy gondviséletlenség vagyon: mert csinosgatás, rubacifrázás, **gangosan lépés**, azaz kevélységre való tanítás minden nevelések.” – Ez a passzus bizony Pázmány Péter *A leányok neveléséről* (1636) szülő prédikációjából való. Végül ideidézek még egyetlen versrészletet, de ezúttal nem árulom már el, mi volt az egykori, hajdani hívószó: „Mond mérgesen: kurvanyátok, / - Farba rúgja az eget - / Pernabajder az apátok, / Locsogtam már eleget, / De nincsen resultátuma, / A fikák argumentuma / Sem használna már nektek.” – Ám legyen, legalább a forrást azért megadom: Csokonai Vitéz Mihály: *Az istenek osztózkodása* (1790).

Isaák tanár úr a tízéves érettségi találkozónkra már nem tudott eljönni. Néhány héttel előtte meghalt. Megrendülten, csöndes elmélyültséggel álldógtunk hosszasan az erejét vesztett őszi napsütésben egy-egy szál fehér virággal fejfája előtt: Isaák Dezső, 1913-1983.

Valahányszor meghallom, vagy leírva látom a fogalmakat: *tudós tanár, tudós könyvtáros...* de nem hallom már mostanában, és leírva se látom; nem használatosak, nincsenek már benne a közbeszédben, mint ahogy azok az emberek sincsenek már közöttünk, akik méltán kiérdemelték ezt a megszolgált tisztességet, akiket megillettek ezek a megnevezések, titulusok. De félre a siránkozással, a hiábavaló, dőre múltba révedéssel! Nem kell megtagadni, sem elfeledni ifjú éveink kedves emlékeit, hajdánvult eszményeinket, példaképeinket. Mindenkor megmarad nekünk annak boldog tudata, hogy valamikor életünk részei lehettek, és mi is szereplői voltunk az ő életüknek; lehettünk tanítványai, és idővel talán munkatársai is ezeknek a hivatásuknak élő, számunkra páratlan, példaadó embereknek.

Végül, hogy stílusban maradjunk, ezzel a rövid idézettel – mint egyféle szimbolikus üzenettel? – búcsúzom: „Hajt az idő gyorsan – rendes útján eljár – / Ha felülünk, felvesz, ha maradunk, nem vár; / Változik a világ: gyengül, ami erős, / És erős lesz, ami gyenge volt azelőtt. // Hajt az idő, nem vár: elhalunk mi, vének, / Csak híre marad fenn karunk erejének: / Más öltöbéli nép, más invadé nő fel, / Aki észsel bódít nem testi erővel. / [...]” – Arany János: *Toldi estéje, Hatodik ének* (1847-1848).

Koncz Károly